

ПРАКТИКА ЧЕХІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НА ОСНОВІ РОЗУМНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

THE CZECH REPUBLIC PRACTICE TO REGARD THE STRUCTURAL MODERNIZATION AS FOR SMART SPECIALIZATION

У статті розглянуто сучасні тенденції проведення структурної модернізації регіональної економіки в ЄС. Визначені правові засади проведення реформ та практики їх впровадження. Визначено основні джерела та обсяг фінансування щодо проведення сучасних етапів структурної модернізації. Означені основні напрями за якими досягнуто успіху у попередні етапами, та охарактеризовано причини формування наступних. Для конкретизації впровадження реформ та специфіку реалізації стратегії розумної спеціалізації у рамках структурної модернізації обрано Чеську Республіку, як країну, що має як позитивний та негативний досвід впроваджуваних процесів, відноситься до країн Центральної та Східної Європи, що отримали членство вже після 2004 року, і проходила шлях зміни типу економічної системи. Визначено основні досягнення та умови за яких структурна реформа набуває ознак модернізації. Отримані результати свідчать про зміну розширення спектру інструментів у проведенні структурної модернізації на основі прямих іноземних інвестицій та експортноорієнтованих галузей. Відбувається посилення сфер які забезпечують умови для впровадження інноваційного типу розвитку.

Ключові слова: структурна модернізація, регіональна економіка, розумна спеціалізація, структурні фонди, реформа.

В статье рассмотрены современные тенденции проведения структурной модернизации

региональной экономики в ЕС. Определены правовые основы проведения реформ и практики их применения. Определены основные источники и объем финансирования по проведению современных этапов структурной модернизации. Указанные основные направления по которым достигнуты успехи в предыдущие этапы, и охарактеризованы причины формирования последующих. Для конкретизации реформ и специфику реализации стратегии разумной специализации в рамках структурной модернизации избран Чешскую Республику, как страну, имеющую как положительный и отрицательный опыт внедряемых процессов, относится к странам Центральной и Восточной Европы, получили членство уже после 2004 года, и проходила путь изменения типа экономической системы. Определены основные достижения и условия, при которых структурная реформа приобретает признаки модернизации. Полученные результаты свидетельствуют об изменении расширения спектра инструментов в проведении структурной модернизации на основе прямых иностранных инвестиций и экспортноориентированных отраслей. Происходит усиление сфер обеспечивающих условия для внедрения инновационного типа развития.

Ключевые слова: структурная модернизация, региональная экономика, умная специализация, структурные фонды, реформа.

УДК 332. 146.2

Шашина М.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

The article considers modern tendencies of structural modernization of the regional economy in the EU. The legal principles of implementation of reforms and their implementation practices are defined. The main sources and amount of funding for carrying out modern stages of structural modernization are determined. The main directions on which progress was made in the previous stages are outlined, and the reasons for the formation of the following are described. In order to specify the implementation reforms and the specifics of the implementation of smart specialization within the framework of structural modernization, the Czech Republic, as a country with both positive and negative experience of the implemented processes, has been selected to belong to the countries of Central and Eastern Europe, which became members after 2004, and passed the path changes in the type of economic system. The main achievements and conditions under which the structural reform becomes signs of modernization are determined. The introduction of a new phase of structural modernization through smart specialization envisaged an analysis of the innovation potential of the regions. On the one hand, it aims to address the issues fragmented and duplicate scientific and technological research in the European Union, as each country independently identified the directions and sectors of priority development, therefore, accents were often highlighted to similar fields that are most popular. On the other hand, it is a certain set of tools that determine the structure of the region, the country in the present and future. The implementation of structural modernization is insufficient in region exclusively by foreign direct investment or export. Also, The Czech Republic carried out structural modernization through the "catch-up phase". It is based on the duplication of best foreign practice, often without the necessary adaptation of this practice to the specific characteristics of national and individual regional innovation systems. Horizontal measures that support cutting edge industries in the country also require the addition of vertical tools that can provide industries conditions for innovation such as universities, IT infrastructure, intellectual property rights, human capital, etc.

Key words: structural modernization, regional economy, smart specialization, structural funds, reform.

Постановка проблеми. Дійсність розвитку національної економіки будується на засадах, що сформовані шляхом євроінтеграційних процесів. ЄС має достатній досвід щодо здійснення структурної модернізації в межах спільноти, а також щодо окремо взятої країни, за умов постійної зміни його меж, глобалізаційних економічних та політичних впливів, при наявності постійної позитивної динаміки основних макроекономічних показників. Тому дослідження етапів, помилок та досягнень

щодо проведення структурної модернізації надає можливість розуміння, які сучасні тенденції даного процесу, які інструменти та механізми працюють і коли, а що має точковий характер. Для більш детального прикладного аналізу обрана Чехія, як одна з найбільш успішних країн Центральної Європи, що також мала в свої історії різні етапи перехідної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти структурної модернізації націо-

нальної економіки та зарубіжні практики розглянуто у значні кількості праць, до таких можемо віднести роботи І. Дунаєвої [1], С. Штефана, Г. Коротєєвої [2], В. Миленького [3] тощо. Практичні аспекти реалізації структурної модернізації регіональної економіки оглядали М. Кітінг [4], Л. Шевчук [5], І. Грицьак [6]. Практики впровадження розумної спеціалізації оглядали П. Дубинський [7], Т. Косенкова [8] та інші, але даний процес є досить динамічний як у правовому полі так і щодо результатів його прояву, тому огляд сучасних тенденцій щодо впровадження практики розумної спеціалізації потребує постійної уваги.

Постановка завдання. Виявити переваги та недоліки проведення різних етапів структурної модернізації на прикладі Чеської Республіки та дослідити сучасні зрушення щодо застосування стратегії розумної спеціалізації щодо впливів на структуру економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням В.М. Ісянбаєва «...структурна модернізація спрямована на забезпечення структурної перебудови економіки регіону на основі науково-технічних і технологічних інновацій у виробничий потенціал, на підвищення ефективності регіональних соціально-економічних підсистем, забезпечення їх високої конкурентоспроможності в глобальній економіці з метою досягнення стійкого соціально-економічного розвитку регіону» [9, с. 3]. В цьому напрямі також здійснюють реформування регіональної економіки керівні інститути ЄС. Так, під егідою Європейської Комісії у травні 2012 року були видані «Керівні принципи дослідницьких та інноваційних стратегій для розумних спеціалізацій (RIS 3)» [10]. Закладені цим документом положення знайшли свій подальший розвиток у програмі Політики Згуртування ЄС на 2014–2020 роки щодо виконання завдань стратегії Європа 2020. Для виконання програми був закладений бюджет у 351,8 млрд. євро (що складає 32,5% від загального запланованого бюджету Європейського Союзу на 2014–2020 роки у 1082 млрд. євро.). Основними пріоритетами Програми виступають наступні напрями [11]:

- посилення досліджень, технологічного розвитку та інновацій;
- покращення доступу, поширення використання та підвищення якості інформаційних та комунікаційних технологій;
- підвищення конкурентоспроможності малих та середніх підприємств (МСП);
- підтримка переходу до низьковуглецевої економіки;
- сприяння адаптації до зміни клімату, запобігання ризикам і управління ними;
- збереження та охорона навколишнього середовища та сприяння ефективному використанню ресурсів;

- сприяння сталому транспорту та вдосконаленню мережевої інфраструктури;
- сприяння стабільній і якісній зайнятості та підтримка мобільності робочої сили;
- сприяння соціальній інтеграції, боротьбі з бідністю та будь-якою дискримінацією;
- інвестиції в освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя;
- підвищення ефективності державного управління.

Для того щоб реалізувати зазначені пріоритети Політика Згуртування використовує європейські структурні та інвестиційні фонди. До них відносять: Європейський фонд регіонального розвитку, Фонду Згуртування, Європейський соціальний фонд, Європейський аграрний фонд розвитку сільських районів та Європейський фонд морського та рибного господарства.

Але, головним фінансовим інструментом реалізації зазначеної Політики є Фонд Згуртування. В його преференції знаходяться країни, де ВВП на душу населення менше 90% значення середнього показника по ЄС. Надання фінансової допомоги здійснюється в першу чергу для подолання соціальних диспропорцій та стимулювання сталого розвитку таких країн, як Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Естонія, Греція, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина та Словенія [12]. Основними напрямками фінансування фонду згуртування з бюджетом у 74,8 млрд євро на період 2014–2020 рр. є: розбудова транс'європейських транспортних мереж; діяльність у сфері захисту навколишнього середовища з точки зору енергоефективності: використання відновлюваних джерел енергії; розвиток залізничного транспорту, підтримка інтермодальності у вантажоперевезеннях (використання двох та більше видів транспорту), покращення якості громадського транспорту тощо.

Серед країн Центральної та Східної Європи основним бенефіціаром коштів Фонду Згуртування є Польща – 27% від загального бюджету (рис. 1).

Як видно з рис. 1 найбільш активними представниками щодо освоєння коштів структурного фонду виступають Польща, Румунія, Чехія, Словаччина. Існує певна відмінність та переваги використання інструментів розумної спеціалізації на відміну від попередніх форм здійснення структурної модернізації регіонів на основі прямих іноземних інвестицій та експорту. Як зазначає С. Родошевич, інвестиції не були напряму пов'язані з науковим та інноваційним потенціалом країн, тому і не створили очікуваного потужного інноваційного середовища для подальшого довгострокового зростання [13]. Крім того, «одним із слабких місць інноваційного розвитку цих країн є відсутність міцних горизонтальних зв'язків між бізнесом, наукою та державою [14, с. 154].

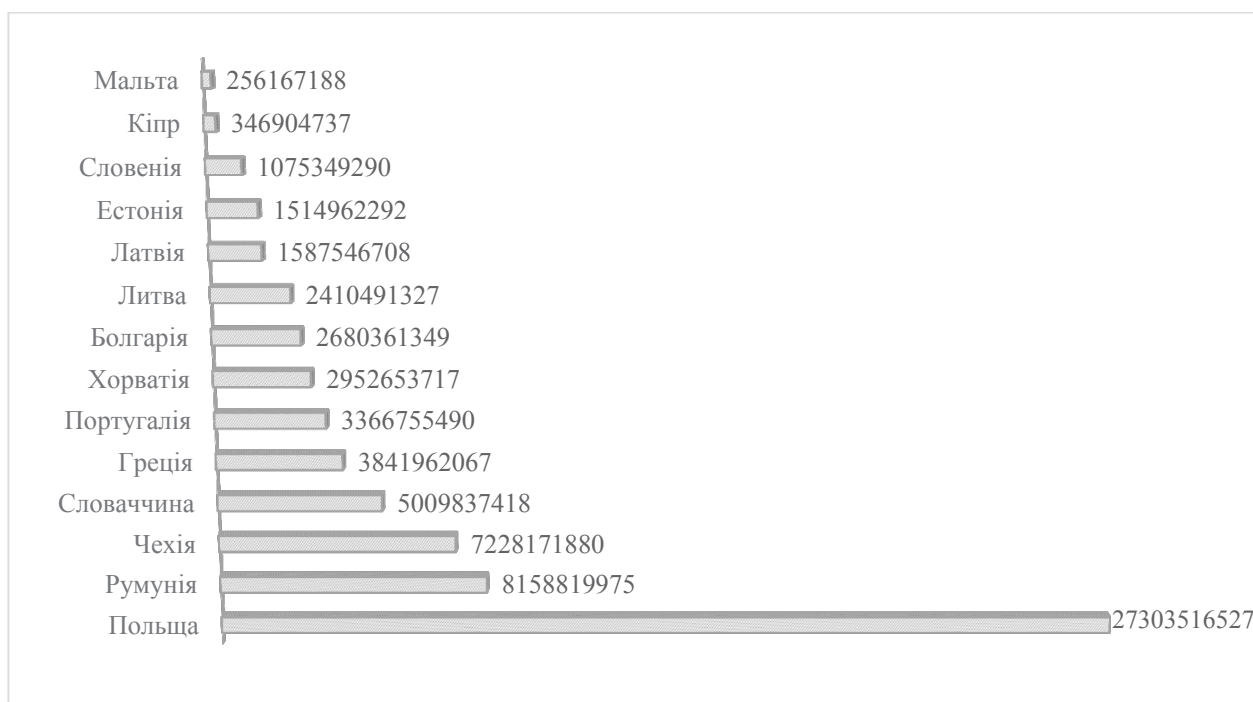

Рис. 1. Розподіл коштів загального бюджету Фонду Згуртування за країною на 14.02.2019 р., євро

Джерело: Офіційний сайт Європейської Комісії [12]

Ми обрали для аналізу Чеську Республіку, оскільки практика проведення структурних реформ даної країни слугує одним із яскравих підтверджень даної тези.

По-перше, Чехія, як і інші країни з перехідною економікою, використовувала прямі іноземні інвестиції у галузі з нерозвиненим сектором бізнес-послуг та низько- і середньоінтелектуальні. Виробництво виступало головною рушійною силою економіки, але воно має зовсім іншу структуру в порівнянні з інноваційно розвиненими економіками. У основних галузях переважають підприємства транснаціональних корпорацій, як правило, без інноваційних впроваджень, глибоких маркетингових досліджень, але при цьому, здійснюють значний вплив на якість інноваційного попиту в бізнесі. Місцеві підприємства, досить часто, конкурують у сегментах стандартизованих товарів та послуг з високою ціною еластичністю та зростаючою конкуренцією з боку країн з ще нижчими виробничими витратами (наприклад, Румунія, Туреччина або Китай). Але місцеві підприємці не вбачають у цьому проблему та не прагнуть здійснювати переорієнтацію ринку.

По-друге, Чехія здійснювала структурну модернізацію шляхом «наздоганяючої фази». Вона ґрунтується на копіюванні кращої іноземної практики, часто без необхідної адаптації такої практики до специфічних характеристик національних та окремих регіональних інноваційних систем. З середини 90-х років минулого століття національна стратегія економічного розвитку була спрямована на під-

тримку припливу прямих іноземних інвестицій у виробництво, з метою створення великої кількості нових робочих місць у субсидованих промислових зонах по всій країні. Основна увага стратегії дещо змінилася, коли деякі великі інвестори (наприклад, Flextronics у Брно, Philips у Храніце та ін.) закрили свої виробничі потужності і залишили тисячі робітників безробітними. Система стимулів згодом була скоригована для цільових прямих іноземних інвестицій, що беруть участь в операціях з підвищеною доданою вартістю (високотехнологічне виробництво, дослідження і розробки, стратегічні послуги тощо). З 2000 року центральні органи влади прийняли кілька стратегічних документів щодо інноваційної політики, включаючи дві національні стратегії конкурентоспроможності (2005, 2011). Однак вони є досить формальними документами, які у багатьох випадках мають відносно слабкі прямі наслідки для реальних пріоритетів та бюджетів відповідних установ.

Тому, використання принципів розумної спеціалізації для країн Центральної та Східної Європи є дієвою спробою удосконалити свої стратегії інноваційного розвитку, а також зміцнити міжнародне, міжсекторальне та державно-приватне партнерство. Використання розумної спеціалізації на основі відкритих інноваційних систем може стати рушійною силою структурної модернізації регіонів на основі технологій та спеціалізації.

Підтвердження цьому також можемо побачити на досвіді Чехії, зокрема на прикладі Південно-моравійського регіону, що є лідером за даним

напрямом розвитку в країні. Економікою Південної Моравії керують фірми, зосереджені в регіональній столиці (місті Брно), динамічному та інноваційному центрі, а також другому за величиною місті в Чеській Республіці (500 тис. жителів міської агломерації), хоча околиці істотно відстають від середнього по країні за основними соціально-економічними показниками (наприклад, рівнем вищої освіти). Витоки південноморавської структурної модернізації на основі впровадження інноваційної політики датуються 2001–2002 роками, коли було розроблено перше покоління Регіональної інноваційної стратегії (RIS SM) в рамках проекту, який фінансує ЄС InterPRiSe. Головним обґрунтуванням початку цього процесу стало перехід від нестабільної екзогенної стратегії розвитку, спрямованої на створення робочих місць шляхом залучення прямих іноземних інвестицій до більш ендогенного підходу. Ця переорієнтація політики отримала сильну політичну підтримку з боку новоствореного регіонального уряду. Основними чинниками цієї надзвичайно сильної політичної підтримки були: високий рівень безробіття; делокалізація першого великого заводу із залучення прямих іноземних інвестицій, що залишило більше 2000 безробітних; і початок дебатів Лісабонської стратегії, які всіляко мотивували новопризначених політиків «робити щось незвичайне в Чеській Республіці, але відповідно стандартів Заходу» [15].

Основним результатом першого покоління RIS, в регіоні Вишеградської області, було створення Інноваційного центру Південної Моравії, який став відповідальним за реалізацію цієї стратегії. Друге покоління RIS було підготовлено Центром у 2005 році як відповідь на вступ до ЄС, і як засіб для використання можливості спрямувати Структурні фонди ЄС у заходи підтримки інновацій. Обидва покоління RIS були зосереджені в першу чергу на підтримці стартапів (інкубатори, фінансові послуги, консультації та створення центру з передачі технологій). Найважливішою суттю структурної модернізації регіональної економіки був процес досягнення консенсусу щодо майбутнього регіону. Результати структурних зрушень 2001–2007 років, хоча і були незначними, але досить необхідними щодо реалізації подальших етапів. Так, в той період відбулось підвищення якості та кількості персоналу, який підтримував та міг керувати змінами у регіональному аспекті.

Ці результати були ключовою умовою для впровадження спеціалізації третього покоління RIS, який був прийнятий у 2009 році. На початку процесу формулювання нового RIS, представники регіонального уряду, міста Брно університети та посередники домовилися про наступні завдання: розширити загальне втручання від початкової підтримки, включаючи розвиток кластерів, передачу технологій, інтернаціоналізацію тощо; підго-

тувати регіон до нового програмного періоду ЄС на 2007–2013 роки з метою ефективного потоку фінансових коштів у регіон; зміцнити вже існуючих партнерські відносин шляхом створення постійних структур, таких як Керівний комітет (політична група високого рівня), Координаційний комітет (експертна група) і чотири тематичні робочі групи, що складаються з 80 осіб з трьох трьох спіральних середовищ.

Результатом такої співпраці була розробка інструментів для здійснення подальших етапів структурної модернізації на основі третього покоління RIS. Так, до них віднесли:

- трансфер технологій: створення спільного центру трансферу технологій для всіх університетів та інших дослідницьких організацій у регіоні; запровадження ваучерів з інновацій з метою ініціювання нових проектів співпраці між бізнесом та наукою;

- послуги для компаній: 1) програма інкубації – три бізнес-інкубатора з офісною та лабораторною площею понад 7000 м², фонд мікрокредитування; 2) кожен стартап має свого власного консультанта, який може поєднати нових підприємців із зростаючою мережею наставників і тренерів на національному рівні або з-за кордону; 3) програма перед-інкубації, орієнтована на людей (не тільки студентів або випускників), які прагнуть розпочати власний бізнес; 4) послуги з розвитку кластерів – розбудова (включаючи м'яке сприяння співпраці) Центру компетентності у верстатах.

- людські ресурси: 1) SOMOPRO – це програма, що пропонує 3-річні гранти для видатних дослідників та гранти на реінтеграцію дослідників; 2) Brno PhD Talent є грантовою схемою для підтримки найбільш талановитих аспірантів у галузі науки і техніки; 3) декілька спеціальних схем, спрямованих на підвищення мотивації студентів середнього рівня щодо досліджень і технологій, включаючи Центр Навчального Навчання (Центр популяризації науки);

- інтернаціоналізація: 1) консультації, орієнтовані на залучення коштів Сьомої Рамкової Програми ЄС (FP7); 2) Еміграційний Цент Брно; 3) Міжнародна середня школа [15, с. 115].

Як бачимо із описаної практики Чехії, її початкові етапи обґрунтованого впровадження структурної модернізації регіональної економіки на основі розумної спеціалізації передбачали удосконалення через кластери, бізнес інкубатори, передачу технологій тощо. Подальші етапи можна охарактеризувати фундаментальним прогресом щодо методологічної послідовності обґрунтування та впровадження структурної модернізації на основі великої кількості досліджень (понад 200 глибоких інтерв'ю у 2008 році), розробки системи оцінювання, зосередження уваги на конкретних галузях. На основі комбінації кабінетного дослідження

та широкого опитування були визначені основні галузі промисловості – машинобудування, електроніка, ІКТ, наука про життя.

Висновки з проведеного дослідження. Підтверджено, що здійснення структурної модернізації в країні/регіоні виключно засобами (прямих іноземних інвестицій, експорту), які були у пріоритеті досить тривалий час є недостатнім. Горизонтальні заходи, які підтримують передові галузі країни потребують також доповнення вертикальними інструментами, які можуть надати галузі, що забезпечують умови для інноваційного розвитку (університети, ІТ інфраструктура, захист прав інтелектуальної власності, людський капітал та інші). Це поєднання забезпечує напрям стратегії розумної спеціалізації. Окрім цього, наявність залучення всіх зацікавлених сторін: органів регіонального та місцевого самоврядування, університети, профспілки, бізнес-структури та інші активізую процес структурної модернізації регіону/країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дунаєв І.В. Просторовий вимір модернізації регіональної економічної політики у сучасних наукових підходах. *Вісник НАДУ*. Київ : Вид-во НАДУ, 2015. № 4. С. 70–77.
2. Штефан С.І., Коротєєва Г.С. Фінансові інститути і інструменти модернізації економіки регіонів України. *Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник*. 2014. № 113. С. 223–228.
3. Миленький В.М. Теоретичні підходи до модернізації регіональної економіки. URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/5791/C.%20322.pdf?sequence=1> (дата звернення: 13.11.2018)
4. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе. *Логос*. 2003. № 6 (40). С. 67–116.
5. Зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-регіонального устрою / за ред. Шевчук Л.Т. Львів, 2007. 254 с.
6. Грицяк І. Регіональні та місцеві рівні управління в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми*

державного управління : зб. наук. праць. Дніпропетровськ: Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, 2005. С. 124–125.

7. Дубинський П.Г. Стратегія розумної спеціалізації для України. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/9774/9297> (дата звернення: 15.12.18)

8. Косенкова Т.В. Перспективи розвитку smart-спеціалізації у Харківській області. *Соціальна економіка*. 2017. Випуск 53 (1). С. 76–80.

9. Исянбаев М.Н. Структурно-технологическая модернизация экономики региона: сущность, состояние, проблемы. *Региональная экономика: теория и практика*. 2013. № 12 (291). С. 2–10.

10. Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020. *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions*. URL: <http://qoo.by/2STn> (дата звернення: 7.08.18)

11. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3). URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf (дата звернення: 26.12.18)

12. Офіційний сайт Європейської Комісії. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf> (дата звернення: 14.02.19)

13. Radosevic S., Ciampi Stancova K. Internationalising Smart Specialisation: Assessment and Issues in the Case of EU New Member States. URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s13132-015-0339-3> (дата звернення: 10.12.17)

14. Розвиток інноваційної системи України в європейському науково-технологічному просторі : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України І.Ю. Єгорова. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України» 2018. 198. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/302.pdf> (дата звернення: 18.01.19)

15. Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. URL: <http://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf> (дата звернення: 3.02.19)